

Fra kataloget til udstillingen "livstegn" på Esbjerg Kunstmuseum 2011-12:

Semiotiske stilladser

Jeg husker endnu, hvordan jeg engang i min grønne ungdom stod på toppen af Eiffeltårnet og lod mig betage af trafikken nedenunder. Set deroppefra lignede bilerne biller, og trafiklyset kunne man ikke se, så det virkede forunderligt at disse små enheder, bilerne, pludselig stoppede op i lange køer, mens en hær af biller fik lov at passere på tværs, blot for kort efter at bytte roller, så det nu var dem på tværs, der holdt stille. Jeg vidste selvfølgelig, at krydset var lysreguleret, men i et par sekunder kunne jeg forestille mig, at jeg ikke kendte årsagen, og så var synet nærmest mageløst. Mon ikke det meste af vores sociale liv, når det kommer til stykket, netop fungerer efter samme princip, altså uden på forhånd at være direkte planlagt og dog sikret i kraft af kommunikative konventioner? Det er den slags kommunikative konventioner, jeg kalder semiotiske stilladser.

Den tamme skoggerdue leverer et anskueligt eksempel fra biologiens verden. Før hunnen kan lægge sine æg, udfolder hun og magen et rituelt kurmageri. Kurmageriet igangsætter nogle hormonale forandringer hos hunnen, som fremkalder vækst af æggestokkenes follikler, der efterhånden brister en efter en og udløser et æg. Forsøg har vist, at hvis hunnen, gennem overskæring af en nervebane, bliver forhindret i at kurre, så vil hun ikke være i stand til at lægge æg til trods for hannens energiske kurmageri. Da man efterfølgende afspillede båndoptagelser for hende af hendes egen kurren, begyndte folliklerne imidlertid igen at vokse - ganske uanset om

der var hanner til stede. Konklusionen er enkel: Hanner, som kurrer, kurrer ikke til hannerne – de kurrer til deres egne æggestokke for at udløse æglægningen.

Æggestokkene har selvfølgelig ikke selv høreorganer, så beskeden om at genoptage folliklernes modningsproces må komme fra fuglens hjerne, der så har reageret på lyden.

I begge tilfælde er samspillet mellem enkelt-enhederne, individerne, lagt i faste rammer takket være et sæt af tegn og vaner. Trafikreguleringen i en storby er afhængig af skilte, lys og striber i asfalten, samt af bilisternes vanemæssige fortolkning af disse tegn på rette vis. Ægmodningen hos duerne er knyttet til et ritual mellem kønnene, måske fordi parringsritualet udpeger et gunstigt tidspunkt for befrugtning med større sikkerhed end hunnens egen hormonale rytme ville have gjort.

Den orden, vi finder i sådanne tilfælde, er ikke skabt for ordenens skyld, men er opstået hen ad vejen, og den har overlevet selektionens nåløje, fordi den har stabiliseret samspillet i et effektivt leje. Takket være de levende væsners evne til at 'tage varsler', dvs. lade adfærden lede af forefaldende tegn, er der langsomt blevet opbygget et netværk af interaktioner mellem dem, hvor den enes adfærd bliver et tegn, der udløser et bestemt adfærdsmønster hos den anden. Og hver gang et samspil på denne måde i tidens løb har antaget en vanes pålidelighed, kan evolutionen arbejde videre på at etablere nye samspil, hvor de allerede etablerede samspil nu indgår som enheder. De første samspilsrelationer er på den måde blevet et stillads, der giver evolutionen adgang til at arbejde videre på opbygningen af nye semiotisk ordnede adfærdssløjfer, og tilsammen binder disse semiotiske stilladser arterne sammen i økologiske og biogeografiske strukturer.

Et af de vigtigste semiotiske stilladser i evolutionen har været arveanlæggene, generne. Cellernes evne til at aflæse, oversætte og redigere den genetisk akkumulerede erfaring fra forfædrenes livskamp, der ligger oplagret i cellernes genomer (totaliteten af deres gener), er selve forudsætningen for, at det evolutionære spil overhovedet har kunnet komme igang. Men efterhånden som evolutionen skred frem, er det genetisk-semiotiske stillads blevet overlejret af mængder af andre semiotiske stilladser. Lad mig for illustrationens skyld omtale et af disse lidt nærmere, nemlig sammenhængen mellem udviklingen af øjet og hjernen hos salamandre.

Dannelsen af øjet i et salamanderfoster sker ved, at en lille udposning fra neuralrøret rammer ind i fosterets yderlag, den såkaldte ektoderm. Når det sker, udskilles der et stof fra ektodermen, som 'beorder' neuralrørets udposning til at

påbegynde en differentieringsproces, som fører til dannelsen af et egentligt øje. Undertiden indtræffer der en mutation, som bevirker, at udposningen ikke modtager besked fra ektodermlaget. Sådant en mutant danner ikke noget øje og er derfor blind. Men ikke nok med det, den er også ufrugtbar. Årsagen er, at det lille hjerneområde, der hedder hypofysen, kun kan dannes i kraft af et signal, der udgår fra øjet. Når der ikke er noget øje, dannes der derfor ingen hypofyse, og da hypofysen er ansvarlig for dannelsen af de hormoner, som styrer befrugtningssprocessen, er befrugtning nu ikke mulig. Fosterudviklingens stadier er altså samordnet via tegnprocesser på en sådan måde, at de tegn, der guider vævenes udvikling, selv produceres af nydannet væv i nabolaget.

Også i den menneskelige udviklingsproces har etableringen af semiotiske stilladser haft afgørende betydning. Menneskelig erfaring og bevidsthed er primært forankret i et kropsligt arsenal af 'jeg kan'-følelser. Vores viden og hele psykiske landskab er bundet op på de kropslige, motoriske, sensoriske, hormonale og immunologiske sløjfer af samspil, som er blevet etableret gennem vores liv. Disse 'sløjfer af samspil' krydser i et væk de traditionelle skel mellem det psykiske og det somatiske, for deres basis er ikke kemiens men tegnets processer. Og fordi vi er sproglige væsner, har vi kunnet opfinde en mangfoldighed af måder at understøtte vores sociale liv på: dans, skuespil, skulptur, billedkunst, arkitektur og - selvfølgelig - litteratur.

Antikkens skulpturer rammede mytternes helte og skurke ind i samtidens bevidsthed; middelalderens katedraler lærte os, hvor små vi er, og hvor magtfuld Gud og gejstlighed er, og kirkernes klokketårnene fremmede disciplinen ved at hamre klokkeslettene ind i hovedet på uvidende bønder. Og med bogtrykkerkunstens udbredelse i 1400 tallet opstod et gigantisk nyt hjælpemiddel for sikringen af den kulturelle dannelse. Litteraturen - både den skønne og den lærde - blev nu gradvist borgerskabets eje, dvs. frigjort fra alt for snærende kirkelig omklamring. Ganske vist var Biblens udbredelse til menigmand vel det tidligste resultat af bogtrykkerkunsten, men samtidig udbredtes også al anden slags viden. Blandt andet geografiske atlasser, der jo bl. a. måtte angive, hvor på Jorden Paradisets have befandt sig. Da denne haves placering imidlertid viste sig at være forskellig fra atlas til atlas¹, blev borgerne forvirrede, og udgangen på det hele blev, at man til sidst måtte opgive overhovedet at

---

¹ Nogle atlas placerede haven i Asien andre i Mesopotamien, i Vestindien eller i det hellige land

finde plads til Paradiset på Jorden. Trøstens rige blev på den måde forlagt til det hinsidige - hvilket jo i nogen grad svækkede effekten af den lovede efterlivsbelønning for et fromt liv.

Nye semiotiske stilladser dukker bestandigt op. Måske hurtigere nu end nogensinde før. I forrige århundrede fik vi radio, film, tv og computere. Og internettet kunne se ud til at blive dette århundredes helt store landvinding som semiotisk stillads, et stillads der giver os adgang til snart sagt hvilken viden, det skal være. Om det også vil vise sig at understøtte den vestlige kulturs værdier, som vi kender dem, kan man selvfølgelig ikke svare på. Men vi har måske lov at håbe, at dette semiotiske stillads netop kun kan blive virkelig produktivt i en demokratisk forvaltet kultur, for dets magt synes i høj grad netop at bero på, at mange mennesker tænker med på hinandens oplevelser og tanker.